

Turnau, Irena

"A Dictionary of Dyes and Dyeing", Kenneth George Ponting, London 1980 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 29/3-4, 706-707

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wdrożona w ośrodku pasamonictwa w Saint Étienne. Została ona następnie jeszcze bardziej ulepszona w połowie XIX w. w Szwajcarii w okolicach Wohlen, gdzie rozwinął się wyrób słomianych plecionek na skalę przemysłową. Maszyna ta składała się z całego szeregu szpul, które poprzez swe obroty powodowały splatanie się przędzy czy słomy. Była ona początkowo poruszana siłą ręki ludzkiej, potem zaś różnym typem napędu. Autorka omawia także zasady funkcjonowania i typ wyrobów trzech mniejszych maszyn narzędziowych stosowanych obecnie w Japonii przy wyrobie plecionek na skalę rzemieślniczą. Urządzenia te są najprostszym typem maszyn narzędziowych, konstrukcyjnie wychodzą one od ram czy też kulistych urządzeń do wyrobu wzorzystych plecionek poruszanych ręką ludzką. Na uwagę zasługuje także omówienie techniki wykonywania różnych ozdób z włosów ludzkich na specjalnych zespołach klocków, przypominających narzędzia produkcji klockowych koronek i pasamoniczych guzików. Wyroby te były szczególnie modne we Francji w XVIII w. i autorka korzysta z rycin Diderota zamieszczonych we francuskiej *Encyklopedii albo słowniku rozumowanym nauk, sztuk i rzemiosł*. W podręczniku wykorzystano także bogaty materiał ze wzorników pasamoniczych XVII—XIX wieku.

Wszelkie rozwiązania techniczne światowego plecionkarstwa zostały ukazane w omawianej publikacji. Może ona służyć zarówno współczesnym technologom i pasamonikom jak historykom tej branży produkcji. Na zakończenie sprawa języka technicznego. Szwajcarka sama napisała swą książkę po angielsku, odczuwając brak niezbędnego słownictwa technicznego zarówno w języku niemieckim, jak i francuskim. Wszystkie podstawowe słowniki techniczne różnych branży włókienniczych zostały wydane w ostatnim trzydziestoleciu po angielsku i stąd trudności podania precyzyjnych ustaleń terminologicznych w innych językach.

Irena Turnau
(Warszawa)

Kenneth George Ponting: *A Dictionary of Dyes and Dyeing*. London 1980
207 ss. + 30 ryc.

Słownik barwników i farbiarstwa jest pierwszym tego typu wydawnictwem uwzględniającym zarówno całą historię branży włókienniczej, jak i jej współczesność do ostatniego dziesięciolecia. Autor, zmarły w 1983 r. był największym autorytetem we włókiennictwie angielskim i jednym z najznakomitszych specjalistów w skali światowej. Sprawował funkcję dyrektora fundacji Eryka Pasolda (powołanej dla badań nad włókiennictwem) oraz redaktorem „Textile History”. Farbiarstwo było jednym z jego głównych tematów podejmowanych kilka razy w formie artykułów. Jako inżynier-włókiennik prowadził w ciągu 25 lat dział farbiarstwa fabrycznego, później zaś pogłębił studia historyczne nad rozwojem tej branży. Doświadczenia całego życia pozwoliły mu na opracowanie zarówno historii farbiarstwa, jak jego współczesności. Wybrał on modną obecnie formę słownika — opracowując ponad 500 haseł. Ta forma ma ułatwić czytelnikowi szybkie znalezienie interesujących go informacji. Omawiane opracowanie nie jest jednak słownikiem typu encyklopedycznego, w którym wszelkie hasła są zbliżonej długości i opracowane z nużącą czytelnika, choć ważną informacyjnie, jednolitością. K. G. Ponting rozpiął na hasła słownikowe znaczną część swej bogatej wiedzy o farbiarstwie i stworzył książkę, która może służyć zarówno do całościowej lektury, jak i do poszukiwania objaśnień poszczególnych terminów.

W omawianym słowniku znajdują się trzy rodzaje haseł. Pierwsze z nich omawiają poszczególne barwniki, zaprawy czy metody farbiarskie z marginesowym uwzględnieniem także najważniejszych etapów rozwoju drukarstwa tkanin. Dłuż-

sze hasła zbiorcze ukazują historię farbiarstwa roślinnego, wzorników, receptur, barwników anilinowych czy syntetycznych i wreszcie najważniejszych barwników, jak purpura, kermes, marzanna, indygo, koszenila, urzęt czy drzewo kampešowe. Trzeci typ haseł — to życiorysy najślawniejszych wynalazców w historii farbiarstwa, a więc C. L. Bertholleta, E. Bancrofta, J. Hellota, C. D. de Castenaya, A. W. Hofmanna czy W. H. Perkina. Wybór ten miał dać zestaw haseł interesujących farbiarzy o różnych zainteresowaniach.

Opracowanie słownika w tym układzie ma swe słabe strony. Czytelnik znajduje nieraz dość nieoczekiwane informacje, odczuwając zarazem znaczną skrótowość interesujących go haseł. Życiorysy sławnych wynalazców są potraktowane nierównomiernie. Interesujący artykuł o barwnym życiu Edwarda Bancrofta wraz z jego działalnością szpiegowską jest wielokrotnie bardziej rozbudowany aniżeli inne biografie. Pewne zastrzeżenia budzi także redakcja haseł historycznych. Ogólne hasło z dziejów farbiarstwa zawiera pewne powtórzenia z haseł omawiających poszczególne barwniki. Autor przytacza jedynie angielskie i stosunkowo późne recepty farbiarskie, pochodzące głównie z XVIII w. Na uwagę zasługuje jednak jego interpretacja słuszności tych wskazań z punktu widzenia współczesnej wiedzy chemicznej. Umiał on znakomicie wyłowić „postępowe” elementy zawarte w dawnych recepturach; zauważył on także przypadkowość niektórych zestawień. Najbardziej charakterystyczne pod tym względem jest zalecenie, aby do kadzi z zaprawionymi barwnikami wrzucić zdechłego kota. Zauważa on, że mogło to rzeczywiście w jednym przypadku przyspieszyć oporną fermentację w kadzi. Wiele innych, jakkolwiek rozproszonych informacji, pozwala historykowi zrozumieć w pełni proces barwienia wyrobów włókienniczych w całych jego długich dziejach. Podobne znaczenie informacyjne mają cenne tabele zestawiające barwniki wynalezione w latach 1856—1956, jak również wyliczenia wydawnictw Ciby odnoszących się do tej tematyki.

Autor korzystał wyłącznie niemal z literatury anglosaskiej. Odbiło się to ujemnie na jego zbiorczych rozdziałach o farbiarstwie francuskim czy florenckim. W obu hasłach nie uwzględniono licznych opublikowanych informacji o farbiarstwie w okresie wczesnego średniowiecza. Także przy omówieniu poszczególnych barwników zabrakło niekiedy informacji, od jakiego okresu były one stosowane. Ogromne braki zanotować można zwłaszcza w hasle o polskim czerwcu, jakkolwiek na temat historii i sposobu użytkowania tego barwnika istnieje dość duża różnorodna literatura.

Autor był także w trudnym położeniu przy przedstawianiu historii drukarstwa tkanin dość silnie związanego z rozwojem farbiarstwa, lecz stanowiącego osobną branżę produkcji. Dlatego też hasła odnoszące się do najważniejszych terminów technicznych tkactwa czy surowców włókienniczych. Przygotowując hasła słownikowe zdają sobie sprawę jak trudno jest dokonać wyboru, jak oceniać ważność poszczególnych informacji. Ich nadmiar powoduje u czytelnika zniechęcenie do lektury słownika. Łatwo jest natomiast zarzucać autorowi braki w zakresie informacji. Decyzje pominięcia takich czy innych danych są zawsze trudne, a skala ich wartości jest inna u każdego badacza.

Podstawowa baza informacyjna omawianego wydawnictwa pozwala na poznanie zasadniczych etapów farbiarstwa od starożytności do niedawnej przeszłości. Najszerzej uwzględniono przytem okres nowożytny od XVI—XX wieku. Najbardziej wyczerpująco opracowane zostały dane o farbiarstwie angielskim i zachodnioeuropejskim. Wydawnictwo to powinno stać się podstawową podręczną pozycją każdego historyka włókiennictwa i farbiarstwa oraz współczesnego farbiarza.

Irena Turnau
(Warszawa)